

MOTIVATION FOR EDUCATIONAL AND PEDAGOGICAL INTERACTIVITY

Nicola Vakrilov

Department of Botany and Methodology of Biology Teaching, Faculty of Biology, Plovdiv - Paisii
Hilendarski, Plovdiv, Bulgaria, koko_v@abv.bg

Maria Bojkova

Medical University- Plovdiv, Medical College, Plovdiv, Bulgaria

Nina Becheva

Medical University- Plovdiv, Medical College, Plovdiv, Bulgaria

Gergana Pavlova

Medical University- Plovdiv, Medical College, Plovdiv, Bulgaria

Penka Kruchkova

Medical University- Plovdiv, Medical College, Plovdiv, Bulgaria

Raina Petrova

Medical University- Plovdiv, Medical College, Plovdiv, Bulgaria

Zoia Koleva

Medical University- Plovdiv, Medical College, Plovdiv, Bulgaria

Petar Atanasov

Clinic of Internal Diseases, UMHATEM "N. I. Pirogov", Sofia, gemel@mail.bg, Bulgaria

Abstract: The problem of motivation is central to educational psychology. Motivation is defined as the driving force toward achieving certain goals. Motivation usually stems from some need that is not satisfied. The term motivation is generally expressed as a "directed activity" of the individual. The basic condition for the formation and development of the motivational sphere is the inclusion of the human individual in a certain system of social and practical relations and the presentation of appropriate requirements to it. It is especially important to build up early childhood and pre-school education to build a stable motivation for achievement. The motivation for achievement is weak or none at all for students who spent their first childhood in a family with an authoritative leadership style without stimulating activity, independence, businesslikeness, initiative, entrepreneurship. School success is generally improved if the current motivation for learning and achievement is linked to more general and distant goals, life prospects and ideals.

Keywords: motivation, learning activity, pedagogical activity

МОТИВАЦИЯ ЗА УЧЕБНА И ПЕДАГОГИЧЕСКА ИНТЕРАКТИВНОСТ

Никола Вакрилов

Ботаника и методика на обучението по биология, Биологичен факултет на ПУ- „ Паисий
Хилendarsки“- гр. Пловдив koko_v@abv.bg

Мария Божкова

Медицински Университет- Пловдив, Медицински Колеж, Пловдив, България

Нина Белчева

Медицински Университет- Пловдив, Медицински Колеж, Пловдив, България

Гергана Павлова

Медицински Университет- Пловдив, Медицински Колеж, Пловдив, България

Пенка Крушкова

Медицински Университет- Пловдив, Медицински Колеж, Пловдив, България

Райна Петрова

Медицински Университет- Пловдив, Медицински Колеж, Пловдив, България

Зоя Колева

Медицински Университет- Пловдив, Медицински Колеж, Пловдив, България

Петър Атанасов

УМАЛСМ "Н.И.Пирогов"- гр. София, клиника по Вътрешни болести, България gemel@mail.bg,

Резюме: Проблемът за мотивацията заема централно място в педагогическата психология. Мотивацията се определя като движещата сила към постигането на определени цели. Мотивацията обикновено произтича от някаква потребност, която не е удовлетворена. С понятието мотивация се изразява най-общо „насочена активност” на личността. Основно условие за формиране и развитие на мотивационната сфера е включването на човешкия индивид в определена система обществено-практически отношения и предявяване към него на съответни изисквания. За изграждането на стабилна мотивация за постижение е особено важно възпитанието в ранно детство и в предучилищна възраст. Мотивацията за постижение е слаба или изобщо липсва у ученици, прекарвали първото си детство в семейство с авторитарен стил на ръководство без стимулиране проявите на активност, самостоятелност, деловитост, инициативност, предприемчивост. Училищният успех по правило се подобрява, ако актуалната мотивация за учене и постижение се свързва с по-общи и далечни цели, жизнени перспективи и идеали.

Ключови думи: мотивация, учебна дейност, педагогическа дейност

1. УВОД

Всеки учебен процес предполага най-напред готовност и мотивация, желание за активно и пълноценно участие в него. При това вътрешната готовност и положителната мотивация са еднакво важни за двете страни - и за учебната дейност на ученика, и за педагогическата дейност на учителя. Отношението към ученето, чиито психологически израз са мотивите на дейността, е първият и структурообразуващ компонент на сложната и динамична система усвояване на учебния материал. Този компонент пронизва всички останали - сетивно и абстрактно познание, запаметяване, формиране на умения и навици. Той е в основата на цялостната учебна дейност и има интегрално значение за количествено-качествените ѝ характеристики. Не случайно понякога се квалифицира като „мотивационна структура на дейността”.

2. СЪВРЕМЕННА ПРОБЛЕМАТИКА НА МОТИВАЦИЯТА

Проблемът за мотивацията заема централно място в педагогическата психология. Нейното развиване е процес, при който не се извършва елементарно нарастване на положителното или отрицателното отношение към ученето, а се реструктурират отделни страни в мотивационната сфера, установяват се нови, понякога противоречиви отношения между тях (Андреев 2014). Мотивацията се определя като движещата сила към постигането на определени цели. Мотивацията обикновено произтича от някаква потребност, която не е удовлетворена. С понятието мотивация се изразява най-общо „насочена активност” на личността. Мотивацията се разглежда като йерархична система на много равнища, в която различни мотиви се намират в единство и взаимодействие (Белова 2015). Когато мотивът се осъзнава от личността, се превръща в мотив-цел и получава актуална подбудителна сила. Затова е необходимо учителят да доведе социално значимите мотиви до равнище на тяхното пълно осъзнаване и по този начин те получават реална действена сила в поведението на учениците. Целенасоченото развитие на мотивите се осъществява в организацията и съдържанието на учебната дейност (Радев 2018). При анализ на различните мотиви са установени някои важни психологически характеристики, които са разделени в две групи – съдържателни и динамични.

Първата група характеристики (съдържателни) е пряко свързана със съдържанието на учебната дейност. Втората група характеристики (динамични) определят формата и динамиката на различните мотиви, в които се отразяват емоционално-познавателните особености на индивида (Андреев 2015).

Познавателната потребност, управлявана от учителя, се явява подбудителна предпоставка за активността на ученика

Психолозите отделят две форми на познавателна потребност:

- потребност от познание – чрез усвояване на готови знания;
- потребност от изследователска дейност, с цел получаване на нови знания (Волков 2018).

Учениците, развили и развиващи приоритетно първата форма на познавателна потребност, овладяват учебния материал чрез добро запаметяване. Тези ученици, при които се наблюдава изследователска потребност, търсят активно нови стратегии за усвояване на знания и с интерес участват в решаване на различни задачи. В тази връзка могат да се посочат разнообразни средства, насочени към повишаване на ефективността на обучението чрез развиване на познавателни мотиви, базирани върху изследователския тип учене: прилагане на методи за обучение чрез търсене и намиране на аргументи, с които да убедиш опонента си в правотата на своето твърдение, засилване на акцента върху интегративните тенденции в обучението (Георгиев 2014).

Особено благодатни за успешно организиране на учебната дейност са социалните мотиви. Ученикът не учи като изолиран индивид, а живее в различни формални и неформални групи и съзнателно или не съпоставя

своите действия и оценки с тези на съучениците си, като се стреми да изяви своя определена жизнена позиция (Давыцов 2014).

3. ФОРМИРАНЕ И РАЗВИТИЕ НА МОТИВАЦИЯТА

Системата от мотиви е една от централните изследователски области на психологията на личността. Несъмнена заслуга на Фройд е ясното и категорично поставяне проблема за мотивацията като главен проблем в психологията на човека и изключително голямата му активност като теоретик и практик на психоанализата да установи най-интимни, дълбоко скрити и маскирани в човешката душа подбуди за действие и поведение (Денев 2015). Но въпреки това проблемите или човешката мотивация и особено въпросите за нейното формиране развитие и възпитание не могат да се решат правилно, ако се изхожда само от основните положения на фройдизма за инстинктивната, ирационална природа на човешките мотиви, за тяхната неизменност (Бижков 2016). Формирането на личността психологически се изразява най-вече в развитието на определена потребностно-мотивационна сфера. Новите мотиви, които възникват в хода на това развитие, съобщават нов смисъл на дейността и общуването, променят осъзнаването на явленията от действителността, формирани под влияние на възпитанието и обучението, мотивите на свой ред стават най-важна психологическа предпоставка за тези процеси (Иванов 2016). Развитието на човешка личност се характеризира с формирането на все нови и нови мотиви, които стават относително независими от типичните за детството подбуди и потребности. Развитието на мотивите върви по линии: обобщение и интеграция на подбуди; от по-пряка адекватност между цел и мотив към по-посредствена и далечна връзка между тях; генерализация, последователност, принципност и цялостност на определени мотиви (Даскалов и Коцев 2014). Човек се ражда със съответни нужди и органични потребности, но без каквато и да било социална мотивация на поведение. Мотивите на социално поведение се зараждат, формират и развиват в процеса на дейността, общуването и възпитанието. При това решаваща роля играят условията на живот и дейност, взаимодействието между хората в конкретна социална среда, процесите на учене, възпитание и самовъзпитание (Бонева 2014). Основно условие за формиране и развитие на мотивационната сфера е включването на човешкия индивид в определена система обществено-практически отношения и предявяване към него на съответни изисквания. Социалната мотивация на поведение е неразривно свързана с принадлежността на личността към дадена група или с колектив и идентифицирането с представителите на съответната социална общност. Важно условие за изграждане на желателна мотивация на поведение е действието и на социално-психологическите фактори, колективно и обществено мнение и настроение, критика и самокритика, нравствена оценка и самооценка, стил и тон на вътрешно групови и вътрешно колективни отношения (Десев 2014).

4. МОТИВАЦИЯ ЗА УЧЕБНА ДЕЙНОСТ.

Централно място в педагогическата дейност заема грижата на учителя да се поражда и поддържа желание у учениците за учене. Главна задача в училище е духовното производство не на научени, а на учащи се хора. Ученето е вечна категория и в социално-исторически, и в онтогенетичен план. Благодарение на тази с най-висок личностен ефект дейност е възможна днешната цивилизация и човек може да достига огромни висоти на знанието, да усъвършенства своите способности, характера и поведението си (Талазина 2015).

а) *Мотиви за учене и техни характерни черти.* Правилното организиране и ръководене на учебния процес благоприятства за развитието на познавателни интереси, изграждането на положителни мотиви за учебна дейност, които веднъж формирани, сами стават действени вътрешни фактори за подобряване на нейното качество и повишаване ефективността ѝ. От характера и силата на мотивите зависи в каква степен учебният процес е възпитателно-образователен и фактор за развитието на ученика. Мотивите за учене са вътрешни подбуди, главно осъзнати, по силата на които учащият се усвоява знания, формира умения, навици, изпълнява свои училищни задължения и извършва различни учебни извънкласни дейности (Пирьов 2018). Характерни черти на мотивите за учебна дейност са следните:

- насоченост към знанието като непосредствен вътрешен подбудител за активност и към начините на придобиването му;
- удовлетвореност от участието в познавателната дейност и самодейност и неудовлетвореност от постигнатото;
- общо положително емоционално отношение към училището и свързаните с него обекти;
- стремеж да се прониква в същността на изучаваните предмети и явления, да се разкриват техни сложни връзки, логически зависимости и закономерности;
- преодоляване напрежението и трудностите при решаване на учебно-познавателни и трудово-творчески задачи;

- желание за непрекъснато усъвършенстване на собствените интелектуални възможности, стремеж към самообразование и самовъзпитание (Драганов 2018).

б) *Видове мотиви*. Всеки ученик се ръководи в дейността и поведението си не от един единствен мотив, а от цяла система мотиви - полимотивация. Учебната дейност има полимотивационен характер и се отличава с йерархичност на мотивационната си структура, съставена от основни, ядрени, господстващи - главни и периферни, подчинени. Съществуват две категории мотиви: „познавани“, „заучени“, „само разбирани мотиви“ и „реално действащи“ мотиви. Познавателните мотиви у мнозинството ученици с нисък успех изпъкват не като реално подбуждащи, а като „заучени“ вербални знания за ценности и норми. „Разбираните мотиви“ при определени условия могат да станат действени (Жекова 2014).

Важно условие за поддържане на будно внимание в учебния процес и основен мотив за учене е интересът. Познавателният интерес се характеризира като сложно отношение на ученика към предметите и явленията, в което е изразен стремежът му към сериозно, задълбочено изучаване и опознаване на съществените им свойства. Негов физиологически механизъм е ориентировъчният рефлекс, проявяван на различни равнища в ориентировъчната или познавателната дейност (Лъове 2018). Интересът е относително трайна насоченост на субекта към определени предмети и явления в света, която се изразява в редовно, системно и ритмично съсредоточаване на вниманието и предимно на познавателния стремеж върху тях (Зълконин 2015). Въз основа на определящите ги първични потребности се разграничават интереси към предмети, хора, теоретически знания и изкуство. Според обема или широтата си интересите биват тесни и широки, а в зависимост от дълбочината си - дълбоки и повърхностни (Ников 2016). Важна задача в учебния процес е развитието на любознателност-широк интерес към знанието, който предполага наблюдателност и начетеност, и същевременно един устойчив, основен, централен интерес, най-често свързан с бъдещата професия. При това следва да се има предвид, че широките, разнообразни интереси могат да бъдат неорганизиран и повърхностни, а тесните – дълбоки (Леонтиев 2019).

5.ИНТЕРАКТИВНО ОБУЧЕНИЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКАТА ПРАКТИКА

Общуването е сложно явление, съставено от три компонента – комуникация, взаимодействие и социална перцепция. Във взаимодействието не само се обменя информация, но се извършва и организацията на съвместната дейност за реализиране на общи цели в труда, ученето, съвместната игра. Общуването се развива в дейността и има свои субекти, потребности, мотиви, цели, начини, предмет, методи, средства, процес и резултат (Брунер 2015). Философският фундамент на интерактивните стратегии се изгражда от социално-културните теории за ученето, в които конструктивизмът, изследователският подход и когнитивната рефлексия са взаимно свързани и имат приоритетна роля (Гюрова 2015).

В сравнение с традиционното обучение при интерактивното обучение се променя взаимодействието между педагога и ученика: активността на педагога отстъпва място на активността на учащите се, неговата задача се свежда до създаване на условия за развитие на техните инициативи. Педагогът се отказва от ролята си на своеобразен филтър, пропускащ определена учебна информация, а изпълнява функцията на помощник в работата и е един от източниците на информация (Лаврентьева 2014).

Използването на интерактивни модели на обучение изискват моделиране на жизненни ситуации, използване на ролеви игри, съвместно решаване на даден проблем. Изследователският подход определя начините за събиране на информация за решаване на познавателния проблем и за определяне на ефективността на решението, характерни за дадена научна област, в контекста на която се развива творческо и критично мислене. Рефлексията определя обективността и ценността на проведеното изследване и на ползата от него за личностното развитие на обучаваните и за прогресивната еволюция на образователния процес. Отчитайки всички особености и характеристики на познавателните интереси, свързани с учебната дейност на ученика, конструктивната и комуникативно-речевата дейност ориентират педагогическата среда към по-атрактивни и не особено продължителни задачи, което създава гъвкавост и интерес при овладяването на знанията от учениците. (Бабанский и Поташник 2015). Интерактивните методи означават постоянна обратна връзка, постоянна ангажираност на участника, постоянно търсене на общи решения. Изключва се доминирането на който и да е участник в учебния процес или на която и да е идея. Тези методи дават възможност за съвместно конструиране на педагогическата действителност. Те спомагат да се изгради една нова образователна действителност, основана на съвместно търсене, диалог, обсъждане и намиране на решения (Даскалов, 2015). Необходимостта от използването на нови методи се обуславя преди всичко от работата в група. Самото участие изисква методи, имащи отношение към мотивирането на участниците за съвместна „работа“, като решаване на проблеми, обсъждания и анализи, разработване на планове за дейност и собствени преживявания (Крейг 2014). Обучението се базира върху познанията за процесуирането на информацията в мозъка на човека. Взаимодействието между сетивната, краткотрайната и дълготрайната

памет е ключовият феномен в развитието на декларативното и продуктивното учене. По своята същност интерактивните методи се приемат като пътища, прилагани в качеството си на модели, за откриване на оригинални решения на учебни проблеми и задачи в процес на взаимодействие и равнопоставеност между субекти. Педагогът (водител) не дава готови знания, а подбужда участниците към самостоятелно търсене на решение. В сравнение с традиционното обучение при интерактивното обучение се променя взаимодействието между педагога и ученика: активността на педагога отстъпва място на активността на учащите се, неговата задача се свежда до създаване на условия за развитие на техните инициативи. Педагогът се отказва от ролята си на своеобразен филтър, пропускащ определена учебна информация, а изпълнява функцията на помощник в работата и е един от източниците на информация (Шамова 2018).

Особена актуалност придобива темата сега, когато широко разпространение имат информационните технологии в обучението. Те позволяват да се създават интерактивни обучаващи програми, оказващи допълнителна помощ на учениците при усвояване на учебните програми и при развитие на познавателните им дейности.

Използването на интерактивни модели на обучение изискват моделиране на жизненни ситуации, използване на ролеви игри, съвместно решаване на даден проблем. Изключва се доминирането на който и да е участник в учебния процес или на която и да е идея. Това е основа на хуманния, демократичен подход към обучението (Кръстева 2015).

Интерактивни технологии в обучението – това е такава организация на процеса на обучение, в която е невъзможно неучастието на ученика в колективния, взаимно допълващия се, основан на взаимодействието между всички участници, процес на обучение. Интерактивното творчество на учителя и ученика са безгранични. Важно е умело да се направлява творчеството им за постигане на поставените учебни цели и задачи (Ников 2016). Много основни методически иновации са свързани днес с прилагането на интерактивни методи за обучение. Интерактивното обучение е преди всичко, диалогово обучение, в хода на което се осъществява взаимодействието между учителя и ученика. Интерактивното обучение е специална форма на организация на познавателните дейности. Интерактивното обучение има напълно конкретни и прогнозируеми цели. Една от тези цели се състои в създаването на комфортни условия за обучение, в които ученикът се чувства в свои води, в своя интелектуална среда, така че процесът на обучение да бъде продуктивен. Същността на интерактивното обучение се състои в това, че учебния процес е организиран по такъв начин, че на практика всички ученици се оказват въввлечени в процеса на познанието, т.е. те имат възможност да разберат и обмислят това, което знаят и мислят (Стефанова 2016). Съвместната дейност на учениците в процеса на обучението, при усвояване на учебния материал означава, че всеки внася своя индивидуален принос, и на практика има обмен на знания, идеи и т.н. Всичко това се случва в атмосфера на доброжелателност и взаимна подкрепа, което позволява не само да се получава ново знание, но и да се развива познавателната дейност, превеждайки я в по-високи форми на сътрудничество (Талазина 2015).

7.ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За изграждането на стабилна мотивация за постижение е особено важно възпитанието в ранно детство и в предучилищна възраст. Мотивацията за постижение е слаба или изобщо липсва у ученици, прекарвали първото си детство в семейство с авторитарен стил на ръководство без стимулиране проявите на активност, самостоятелност, деловитост, инициативност, предприемчивост (Маркова 2017).

С възрастта мотивацията за учене, ориентирана към задачи на бъдещето, се усилва. В мотивацията за учене два вида мотиви: прякоцелеви, отнасящи се до непосредствения резултат от действието, и опосредствено целеотнесени, които са резултат от по-далечни цели. Върху интензивността на ученето и успехът при него съществено влияе съчетанието между двата вида мотиви, отношенията между които се променят в процеса на развитието. Училищният успех по правило се подобрява, ако актуалната мотивация за учене и постижение се свързва с по-обща и далечни цели, жизненни перспективи и идеали (Пирьов 2018).

ЛИТЕРАТУРА

- Андреев, М. (2014). Образование и общество. Педагогическа социология. С, СУ „Св. Кл. Охридски“.
- Андреев, М. (2015). Процесът на обучение. Дидактика. София, СУ „Св. Кл. Охридски“.
- Бабанский, К., Поташник, М. (2015). Оптимизация педагогического процесса. Киев, Радянская школа.
- Белова, Н. (2015). Проблеми на педагогическото общуване през погледа на психолога – Педагогика, кн. 1.
- Бижков, Г. (2016). Педагогическа диагностика, София., Народна просвета
- Бонева, Г. (2014). Активната позиция на ученика в образователните дейности. – Трудове на Великотърновския университет “Св. Св. Кирил и Методий”.
- Брунер, Дж. (2015) Психология познания. За пред еламинепосредственной информации.

- Волков, К. Н. (2018). Психологи о педагогических проблемах. Книга для учителя
- Георгиев, Л. (2014). Психология на развитието и възрастова психология. София.
- Гюрова, В. (2015). Интерактивността в учебния процес. София.
- Давъшов, В. В. (2014). Проблеми развивающего обучения. Педагогика, Москва.
- Даскалов, Н., К. Коцев. (2015). Психологически проблеми на учебния процес. Народна просвета, София.
- Денев, Д. (2015). Учебна дейност. Анубис. София
- Десев, Л. (2014). Педагогическа психология. I. Психология на възпитанието. II. Психология на обучението, София.
- Драганов, Г. (2018). Към въпроса за етапите на възпитателния процес. кн. 4., Народна просвета, София.
- Жекова, Ст. (2014). Учителят на настоящето и бъдещето. Стратегии на образователната и научната
- Злъконин, Д. Б. (2015). Психология обучения младшего школьника
- Иванов, И. (2016). Теория за образованието. ШУ „Епископ К. Преславски“, Шумен.
- Иванов, И. (2018). Теория за образованието. ШУ „Епископ К. Преславски“, Шумен.
- Крейг, Г. (2014). Психология развития, С. Петербург.
- Кръстева, А. (2015). Иновации в училищното образование. Астарта, Велико Търново.
- Лаврентьева, Т. В. (2014). Формирование способности к наглядному моделированию при ознакомлении с пространственными отношениями. Развитие познавательных способностей в процессе дошкольного воспитания.
- Леонтиев, А. Н. (2019). Дейност, съзнание, личност. Лектура, София.
- Льове, Х. (2018). Психология на обучението (Въведение в психологията на обучението на подрастващите).
- Маркова, А. К. (2017). Формирование мотивации учения в школьном возрасте. М., Просвещение.
- Ников, А. (2015). Психология на образователния процес (Част I на второ издание преработено и допълнено изд. на „Педагогическа психология“). София, стр.284
- Нинова, В. (2018). Съвременни педагогически технологии в учебния процес.
- Ников, Ат. (2016). Психология на иновационната дейност.
- Пирьов, Г. (2018). Педагогическа психология. Наука и изкуство, София.
- Пирьов, Г. (2017). Личност и възпитание. Народна просвета, София.
- Радев, Пл., (2018). Основи на училищната педагогика, В. Търново, изд. „Фабер“.
- Стефанова, М. (2016). Педагогическата иновация. София.
- Талазина, Н. Ф. (2015). Формирование познавательной деятельности учащихся. Знание, Москва.
- Талазина, Н. Ф. (2014). Управление процессом усвоения знаний. М., МГУ, 343с. политика, кн.1.
- Шамова, Т. И. (2018). Активизация учения школьников. Педагогика. ИК „Люрен“, София.